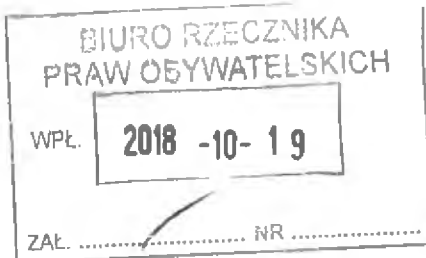

Warszawa, 18 października 2018r.

Podsekretarz Stanu

DLPK – II – 401 – 1/18

Pan

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku,

W odpowiedzi na pismo z dnia 26 lipca 2018 r. (sygn. II.510.619.2018.MM) dotyczące implementacji *Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym* uprzejmie informuję, że w ocenie Ministra Sprawiedliwości aktualne uregulowania prawnokarne w tym zakresie są wystarczające dla realizacji zobowiązań międzynarodowych RP.

W opinii Rzecznika Praw Obywatelskich obecne brzmienie art. 5 § 2 k.p.k. jest niezgodne z art. 6 ust. 2 ww. dyrektywy z uwagi na to, że dyrektywa nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia, aby wszelkie wątpliwości co do winy rozstrzygano na korzyść podejrzanego lub oskarżonego, tymczasem art. 5 § 2 k.p.k. dotyczy tylko niedających się usunąć wątpliwości. Ponadto Rzecznik podkreśla, że zasada *in dubio pro reo* powinna objąć również postępowanie przygotowawcze.

Zaznaczyć należy, że zgodnie z motywem 23 ww. dyrektywy państwa członkowskie, które nie mają systemu opartego na zasadzie kontrydiktoryjności, powinny mieć możliwość utrzymania obecnego systemu, pod warunkiem że jest on zgodny z niniejszą dyrektywą i z innymi właściwymi przepisami prawa Unii i prawa międzynarodowego. Zmiana kodeksu postępowania karnego z kwietnia 2016 r. przywróciła priorytetowe znaczenie zasady prawdy materialnej w polskim procesie karnym. Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu tej

zmiany¹ brzmienie art. 5 § 2 k.p.k. po reformie z 2015 r. zakładało brak obowiązku dążenia organu procesowego – przy niedostatku aktywności dowodowej stron – do wyjaśnienia wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia okoliczności sprawy. Zakres inicjatywy dowodowej sądu był limitowany przez ówczesne przesłanki wskazane w art. 167 § 1 zdanie trzecie k.p.k. W związku z tym ustawodawca postanowił powrócić do obowiązującej obecnie zasady, zgodnie z którą należy dążyć do wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, a dopiero w razie niemożności usunięcia istniejących wątpliwości – rozstrzygnąć je na korzyść oskarżonego. Celem procesu karnego jest zatem poczynienie takich ustaleń faktycznych, by nie pozostawały żadne wątpliwości co do okoliczności sprawy. Jeśli jest to jednak niemożliwe, to wątpliwości, które nie dają się usunąć muszą zostać rozstrzygnięte na korzyść oskarżonego.

Wskazać przy tym należy, że system postępowania karnego już obecnie nie ogranicza zasady *in dubio pro reo* wyrażonej w art. 5 § 2 k.p.k. do oskarżonego, bowiem art. 71 § 3 k.p.k. stanowi, że jeśli kodeks niniejszy używa w znaczeniu ogólnym określenia „oskarżony”, odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego.

Rozważając zaproponowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich wprowadzenie do prawa polskiego instytucji świadka z asystą, wskazać należy, że osoby przeciwko którym istnieją wskazania, że mogły brać udział w popełnieniu przestępstwa (osoby faktycznie podejrzone) na etapie przesłuchania w charakterze świadka mogą skorzystać z prawa do odmowy zeznań lub uchylenia się od odpowiedzi na pytanie. Mechanizmy gwarancyjne przewidziane w art. 182 i 183 k.p.k. zapobiegają samooskarżaniu się świadków. Zgodnie z art. 300 § 3 k.p.k. przed pierwszym przesłuchaniem świadka w postępowaniu przygotowawczym organ ma obowiązek pouczyć świadka o jego uprawnieniach i obowiązkach. Wzór pouczenia określony w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 kwietnia 2016 r. (Dz.U. z 2016 r., poz. 515) w przystępny i zrozumiały sposób wskazuje w jakich okolicznościach świadek może odmówić zeznań lub uchylić się od odpowiedzi na pytanie. Jak podkreśla się w doktrynie „informowanie świadka o prawie uchylenia się od odpowiedzi na pytanie powinno mieć miejsce nie tylko wtedy, gdy świadkowi rzeczywiście grozi odpowiedzialność za przestępstwo w przypadku odpowiedzi na zadane pytanie, lecz również gdy obawa narażenia się na taką odpowiedzialność jest jedynie potencjalna. (...) *Ratio legis* przepisu wskazuje, że obejmuje on cały etap składania zeznań

¹ Uzasadnienie do ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 437).

przez świadka, nie tylko fazę zadawania pytań. Okoliczności mogą być znane organowi procesowemu przed przesłuchaniem i wówczas świadek uprzedzony o tym może już w fazie wypowiedzi spontanicznej nie ujawniać tych okoliczności”².

Zaznaczyć przy tym należy, że wprowadzenie instytucji świadka z asystą może wiązać się z praktycznymi trudnościami we wskazaniu, czy w konkretnej sprawie świadka należy uznać już za świadka, który kwalifikuje się do takiego szczególnego statusu, czy też należy do niego zastosować ogólne zasady. W perspektywie konieczności zapewnienia szybkości i efektywności postępowania przygotowawczego wprowadzenie sugerowanej przez Rzecznika instytucji do prawa polskiego wydaje się nadmierne i zbędne.

Rzecznik Praw Obywatelskich słusznie wskazuje, że nawet w przypadku przyznania się osoby faktycznie podejrzanej podczas przesłuchania w charakterze świadka przed postawieniem jej zarzutów, zeznania takie nie będą brane pod uwagę. Przywołany przez RPO efekt psychologiczny polegający na tym, że sędzia widząc zeznania inkryminujące podświadomie uważa podsądnego za winnego wydaje się być trudno stwierdzalny, tym bardziej, że nie przedstawiono żadnych badań wskazujących na jego faktyczne istnienie i oddziaływanie na sytuację procesową. Sędzia w sprawowaniu urzędu ma obowiązek być bezstronny. Podczas trwania procesu sędzia zapoznaje się z wieloma, czasami sprzecznymi, wersjami zdarzenia. Zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów kształtuje swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego (art. 7 k.p.k.). W przypadku gdy strona ma wątpliwości odnośnie bezstronności sędziego przysługuje jej, zgodnie z art. 42 § 1 k.p.k., uprawnienie do złożenia wniosku o wyłączenie sędziego. Jeśli zatem zaistnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności sędziego w danej sprawie stosownie do art. 41 § 1 k.p.k. ulega on wyłączeniu. „Jednym z bardzo istotnych elementów rzutujących na ocenę bezstronności sędziego (szczególnie w jej aspekcie obiektywnym) jest jego zachowanie na sali sądowej. (...) W doktrynie akcentuje się, że istotne jest także, aby sędzia nie sprawiał wrażenia, że zajął określone stanowisko w kwestii przedmiotu procesu przed jego zakończeniem, co czyniłoby go niechętnym dla argumentacji przeczących jego założeniom (...). Wyłączeniem sędziego na podstawie art. 41 § 1 KPK skutkować powinno

² Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2016 r., s. 406.

jakiegokolwiek inne niż werbalne manifestowanie przez sędziego uprzedzenia lub uprzedniego stanowiska do danej kwestii. Chodzić może nawet o język ciała, mimikę twarzy czy gesty”³.

Wydaje się zatem, że obecnie obowiązujące przepisy w wystarczający sposób gwarantują prawo do rozpatrzenia sprawy przez bezstronny sąd, w związku z czym nie ma potrzeby wprowadzania regulacji mających na celu usuwanie fragmentów akt sprawy, aby zapobiec wyrobieniu sobie przez sąd negatywnego nastawienia do oskarżonego.

Poruszona przez Rzecznika Praw Obywatelskich kwestia tzw. „owoców zatrutego drzewa” od dłuższego czasu stanowi przedmiot ożywionej dyskusji. Istotne zmiany w tej materii zostały wprowadzone nowelizacją k.p.k. z 2015 r., jednak ustawodawca zdecydował się na ponowną zmianę przepisów w kwietniu 2016 r., uzasadniając zmianę ówczesnego brzmienia art. 168 a k.p.k. w następujący sposób: „przepis ten wprowadza bardzo szeroki zakres zakazu dowodowego, niezależnie od okoliczności jego uzyskania. W tym stanie rzeczy celowe jest ocenianie każdej sytuacji in casu, z uwzględnieniem wszystkich aspektów sprawy, w oparciu o ogólnie przyjęte zasady w dorobku orzecznictwa i doktryny w perspektywie ostatnich kilkudziesięciu lat. Jak wskazuje się w doktrynie, „przepis art. 168a k.p.k., dyskwalifikujący dowody uzyskane za pomocą czynu zabronionego, znacznie rozszerza i tak szeroki obecnie system zakazów dowodowych w postępowaniu karnym. Dyskwalifikacja dowodów ocenianych nie tyle według kryteriów prawnoprocesowych wyznaczanych przez zakazy dowodowe, ile według kryteriów prawnokamaterialnych dotyczących przestępnych (a nawet jedynie zabronionych przez prawo karne) działań zarówno uczestników postępowania, jak i osób nieuczestniczących w procesie, może prowadzić do rezultatów chyba niezamierzonych przez ustawodawcę”⁴.

Podkreślić trzeba, że zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka brak jest ogólnego zakazu korzystania z dowodów o nielegalnym źródle pochodzenia. Artykuł 6 Konwencji gwarantuje prawo do rzetelnego procesu, ale nie ustanawia reguł dotyczących dopuszczalności dowodów. W wyroku Schenk przeciwko Szwajcarii⁵ Trybunał wskazał, że jest to materia, którą reguluje prawo krajowe. W związku z tym Trybunał nie może abstrakcyjnie wykluczyć dopuszczenia w procesie karnym dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów.

³ Ibidem, s. 159-160.

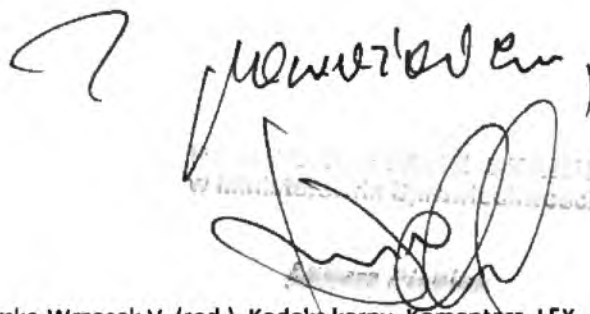
⁴ Uzasadnienie do ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 437).

⁵ Wyrok ETPCz z dnia 12 lipca 1988 r. w sprawie Schenk przeciwko Szwajcarii, skarga nr 10862/84.

Stwierdzić należy, że odejście od modelu kontradiktoryjnego przez ustawodawcę i ponowne przyznanie priorytetu zasadzie prawdy materialnej wyklucza możliwość wprowadzenia w polskim procesie karnym doktryny „owoców zatrutego drzewa”. Jak wynika z orzecznictwa ETPCz działania takiego nie można jednak w żadnym razie uznać za naruszające międzynarodowe zobowiązania Polski. Tym samym brak jest przekonujących przesłanek do rozważenia zmian obecnego brzmienia art. 168a k.p.k.

Odnosząc się do zastrzeżeń Rzecznika Praw Obywatelskich dotyczących art. 233 § 1a k.k., należy podkreślić, że przepis ten ma na celu zwiększenie stopnia ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wprowadzaniem w błąd organów procesowych w wyniku składania fałszywych zeznań lub fałszywych opinii. Konieczność zapewnienia przepisów procesowych w wyniku których osoba nie będzie zmuszona do samooskarżania się, a jej prawo do obrony będzie respektowane nie oznacza przyznania jej prawa do kłamstwa i wprowadzania w błąd organów. W doktrynie podkreśla się, że rozwiązanie wprowadzone przez art. 233 § 1a „niewątpliwie zwiększa dotychczasowy stopień ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wprowadzaniem w błąd organów procesowych w wyniku składania fałszywych zeznań, a w konsekwencji zabezpiecza przed wydaniem błędnego orzeczenia”⁶. Wystarczającą gwarancję stanowi tu art. 233 § 3 k.k., zgodnie z którym odpowiedzialność za czyn określony w §1a jest wyłączona, jeśli osoba nie wiedziała o prawie odmowy złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytania. Z kolei wspomniane już art. 182 i 183 k.p.k. ustanawiają obowiązek pouczenia świadka o ww. uprawnieniach.

Zdaniem Ministerstwa Sprawiedliwości obecnie obowiązujące przepisy procedury karnej zapewniają implementację *dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym*. Istniejące instrumenty są wystarczające do zagwarantowania praw obywateli zgodnie z ww. dyrektywą, w związku z czym nie planuje się podjęcia prac legislacyjnych w przedmiotowym zakresie.

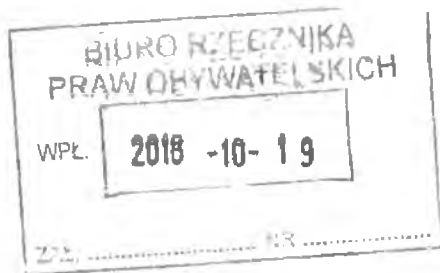
A handwritten signature in black ink is written over a faint, circular official stamp. The stamp contains text in Polish, including "Ministerstwo Sprawiedliwości" (Ministry of Justice) and "Urząd" (Office). The signature is written in a cursive style.

⁶ Igor Zgoliński, Komentarz do art. 233 k.k., [w:] Konarska-Wrzošek V. (red.), Kodeks karny. Komentarz. LEX online.

Ministerstwo Sprawiedliwości
Al. Ujazdowskie 11
00-950 Warszawa
skrytka pocztowa P-33

DLPK-II-401-1/18/2

181018-01166

SB

Adam Bodnar
Rzecznik Praw Obywatelskich
Al. Solidarności 77
00-090 Warszawa